

‘Als voorstellingen van haat niet tot in de diepte worden blootgelegd (...)’

Prof.Dr.Hans Jansen

Toen in 1981 het eerste deel van mijn werk *Christelijke theologie na Auschwitz. Theologische en kerkelijke wortels van het antisemitisme*, was verschenen, kwam Reinier Munk, een student van de Vrije Universiteit te Amsterdam naar me toe en zei: ‘Waarom hebt u in uw boek niets geschreven over de virulente jodenhaat van Erasmus van Rotterdam?’ Ik dacht nog voordat ik iets zei: ‘Wat moet die student nog veel leren!’ en antwoordde: ‘Hoe zou deze grote Europese humanist, die het fundament legde voor de christelijke vrijheid en verdraagzaamheid, ook maar iets met antisemitisme te maken kunnen hebben?’ Hij zei: ‘Dan moet u de uitvoerige correspondentie van Erasmus maar eens lezen, dan gaat u wel anders over hem denken!’ Toen ik maanden later tijd vond om me te verdiepen in de vele brieven die Erasmus schreef, kwam ik tot de ontdekking dat ik zelf nog heel veel moest leren. In de vijfde editie van *Christelijke theologie na Auschwitz* werd een paragraaf opgenomen onder de titel *Theologisch anti-judaïsme van Erasmus*.

Sindsdien bleef het onderwerp mijn aandacht vragen: ik gaf er lezingen over. Binnen het kader van ‘Rotterdam 2001, culturele hoofdstad van Europa’, werden er in oktober 2001 in Zaal de Unie te Rotterdam vier voordrachten gehouden over *Het Erasmiaanse tolerantie-model ter discussie*, om de betekenis van diens humanitaire erfgoed voor het huidige Europa nader te nuanceren. Deze voordrachten werden op 4, 11, 18 en 25 oktober 2001 gehouden. Zelf hield ik mijn voordracht op 4 oktober. Rond de eeuwwisseling gaf ik colleges over *Erasmus en de Joden* aan de Vrije Universiteit te Brussel en het Simon Wiesenthal Instituut aldaar.

Toen ik september 1986 in Basel was, waar ter nagedachtenis van Erasmus, die 450 jaar geleden stierf, een tentoonstelling was ingericht, getiteld *Erasmus von Rotterdam. Vorkämpfer für Frieden und Toleranz*, raakte ik in een fel debat betrokken. De organisatoren van de tentoonstelling gaven met behulp van origineel zestiende-eeuws materiaal, tekstborden, fotopanelen en een aantal educatieve reconstructies— een levensechte Erasmus stond aandachtig in een duistere studeerkamer te schrijven en een drukker was bezig met een

oude drukpers – een historische uiteenzetting over de denkbeelden en de betekenis van deze beroemde geleerde uit de tijd van de Renaissance, vorstelijk adviseur in de Nederlanden en vriend van Romeinse kardinalen. De volgende onderwerpen werden op magistrale wijze uitvoerig belicht: Erasmus als leraar aller leraren, Erasmus als vredesapostel, Erasmus en Froben (schrijver en uitgever), Erasmus als geleerde humanist én ten slotte de reformatie van Erasmus en diens tijdgenoten. Toen ik bijna een hele dag in de prachtige Barfüsserkirche, waar het historisch museum is gevestigd, had doorgebracht, raakte ik aan het einde van de middag in een fel debat tussen een Duitse student en een Amerikaanse studente betrokken. De Duitse student verweet de organisatoren terecht, dat het onderwerp *Erasmus en de Joden* op de tentoonstelling helemaal ontbrak, waarop de Amerikaanse studente één lofrede hield op Erasmus als dé grondlegger van het christelijk humanisme. De Duitse student antwoordde dat de vermaarde kerkhistoricus prof. Oberman tot de conclusie was gekomen, dat Erasmus het moderne, verlichte ideaal van de tolerantie – onaantastbare rechten van de mensen onafhankelijk van ras, sekse en godsdienst – nauwelijks zou hebben geduld. Hij bestreedt ook, dat Erasmus de christelijke hebraïst Johannes Reuchlin zou hebben gesteund in diens strijd tegen het verbranden van Joodse literatuur. Ik merkte in de discussie zelf op, dat de organisatoren kennelijk de opvatting van paus Gregorius de Grote uit de zesde eeuw niet deelden: *Als het opkomen voor de waarheid ergernis verwekt, is het beter dat er ergernis wordt gegeven dan dat de waarheid wordt prijsgegeven.* Aan het einde van het steeds feller wordende debat merkte de Amerikaanse studente op, dat zij zich in de brieven en geschriften van Erasmus zou gaan verdiepen, omdat zij wel de stelling van kerkhistoricus Oberman – die de student had geciteerd – deelde: *Als de voorstellingen van haat niet tot in de diepte worden blootgelegd, zijn wij er niet tegen gevrijwaard, dat uit de gloeiende as van het verleden het antisemitisme telkens weer oplaait.'*

Omdat in de afgelopen decennia over de Jodenhaat van Erasmus meer werd gezwegen dan gesproken heb ik in 2010 het essay geschreven, getiteld *Protest van Erasmus tegen renaissance van Hebreeuwse literatuur*, dat door Royal Jongbloed te Heerenveen werd uitgegeven.